

ЗАЛЕЖНІСТЬ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ВІД ТЕХНОЛОГІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Л.І. ЛЮГА, аспірант

У статті досліджено особливості впливу технологічних змін на соціально-економічне становище України, визначено та обґрунтовано основні проблеми розвитку інноваційно-орієнтованої економіки, запропоновано ряд заходів, спрямованих на подолання існуючих перешкод технологічної модернізації держави.

Загальносвітова економіка ХХІ ст. знаменується радикальними змінами у пріоритетних напрямках економічного прогресу – формується нова парадигма науково-технічного розвитку, ключові акценти якої переміщуються на завдання прискорення інноваційних змін, переходу до стратегії становлення економіки, основаної на знаннях, посилення ролі нових технологій в соціальній сфері. Характерною рисою функціонування світового співтовариства на даному етапі є формування соціально-економічної системи, у якій домінуючу роль відіграє інноваційна та технологічна складова економічного зростання, і є тим чинником, що здатний гарантувати державі конкурентні переваги на світовому ринку.

Наука і впровадження досягнень науково-технічного прогресу уже довгий час залишаються невід'ємною складовою соціальних явищ і перетворилися на головне джерело економічного розвитку передових країн та досі залишається основною причиною відставання країн з перехідною економікою від світових лідерів [5, с. 147].

Для України необхідно усвідомити актуальність цих процесів, адже динамічний економічний розвиток країни не можливий без мобілізації зусиль для досягнення ефективного руху української економіки по технологічній траєкторії еволюції людської цивілізації [2, с. 128]. Задля цього нам, в першу чергу, потрібно усвідомити основні проблеми, що стримують технологічну модернізацію вітчизняної економіки та розробити дієві шляхи їх вирішення.

Дослідженням впливу науково-технологічного прогресу на економічне зростання та соціальне становище країн присвячено праці багатьох вчених. Серед них вітчизняні науковці: Ю. Бажал, В. Геєць, М. Денисенко, Г. Жаворонкова, С. Покропивний, А. Поручник, В. Семиноженко, А. Філіпенко, Л. Федулова, М. Якубовський та ін. Проте дана проблема потребує подальшого дослідження, оскільки відбувається неспинний науково-технічний прогрес, який ставить перед державами нові завдання і перспективи. Саме тому важливо розглянути основні проблеми і перешкоди, що стоять перед Україною на шляху розбудови інноваційно-орієнтованої економіки.

Метою дослідження є визначення основних проблем соціально-економічного характеру, пов'язаних з впливом науково-технологічних новацій, та визначення шляхів їх подолання.

Методика досліджень. Теоретичною основою дослідження стали праці переважно вітчизняних авторів з питань формування та функціонування інноваційної моделі розвитку економіки. У процесі дослідження використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи серед яких, абстрактно-логічний, системний, порівняння, логічного узагальнення. Абстрактно-логічний метод застосовувався при формуванні структури роботи та схеми побудови дослідження. Системний підхід дав змогу виокремити проблеми та шляхи інноваційного розвитку України з огляду на технологічні зміни соціально-економічних явищ. Метод порівняння використовувався при аналізі статистичних показників науково-інноваційної активності та рівня конкурентоспроможності країни. За допомогою логічного узагальнення результатів було сформовано висновки з даного дослідження.

Результати досліджень. Сьогодні, за нових реалій господарювання та здійснення міжнародних економічних відносин, коли запорукою ефективного розвитку стають можливості легкої адаптації до технологічної модернізації та швидкого впровадження інновацій [7, с. 45], не можливо однозначно говорити про позитивний характер НТП, адже він крім стимулювання економічного підвищення, викликає поглиблення розриву між передовими розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Відмінною рисою розвитку суспільства на сучасному етапі є формування соціально-економічної системи, в якій визначальну роль відіграє інноваційна діяльність, як фактор забезпечення конкурентних переваг вищого порядку. Останнім часом ключовими принципами світового прогресу стали: ідеї сталого розвитку, орієнтовані на досягнення економічного зростання країн, соціально справедливий розподіл його результатів та інноваційну модель розвитку економіки, для якої характерне широке введення у господарський обіг нових технологій, науково-технічних розробок та інших продуктів інтелектуальної праці з метою досягнення соціально-економічного ефекту [3, с. 5].

Науково-технологічний розвиток та інноваційні процеси дедалі частіше віддзеркалюються на соціально-економічних явищах. Разом з тим, прослідковується залежність економічного зростання від застосування інноваційної політики, що дозволяє підняти рівень життя нації, сприяти вирішенню проблем зайнятості за рахунок створення нових робочих місць, підвищувати рівень надання освітніх послуг та охорони здоров'я. До того ж, сьогоднішній процес поширення інноваційних технологій є ключовим фактором, що пов'язує інтереси різних соціальних та економічних суб'єктів, гарантує єдність країн, таким чином пом'якшуючи соціальні суперечності і конфлікти [4, с. 15].

Досягнення в сфері науки і технологій створюють сприятливі можливості для розбудови збалансованого соціального простору. Сучасні

технічні засоби, методи генної інженерії, досягнення медицини здатні позбавити людство від низки глобальних проблем: хвороб, голоду, екологічних руйнувань тощо. Це, з одного боку, надає можливість влади людини над природою, враховуючи і соціальну, а з іншого боку – свідчить про зростання відповідальності людства, про необхідність обґрунтованих соціальних рішень, розумного використання наукомістких технологій, сучасних методів управління соціально-економічними процесами [10, с. 166].

Варто згадати позитивну роль науково-технологічного потенціалу у процесі формування конкурентоспроможності країни. Адже з розвитком інноваційної діяльності пов'язують подолання кризи національної економіки, нарощування обсягів виробництва, можливості виходу на нові ринки, пристосування підприємств до нових ринкових вимог. Вплив інноваційних змін на рівень конкурентоспроможності країни полягає у зростанні продуктивності праці, структурному оновленні економіки, зростанні питомої ваги високотехнологічного галузей у структурі виробництва, підвищенні якості продукції, і врешті решт, можливості розширення ринків збуту і зростання ефективності національної економіки [6, с. 40].

В сучасних умовах конкурентоспроможність будь-якої країни на світових ринках визначається її здатністю переорієнтуватися на створення економіки нового типу – «економіки знань». Виявлено високий ступінь залежності економічного розвитку країн від обсягів інвестування у дослідження та розробки, що характерно не лише для провідної групи країн світу, але більшою мірою стосується країн, що розвиваються [10, с.167]. Тому беззаперечним є той факт, що без формування власного науково-інноваційного потенціалу неможлива технологічна модернізація та економічний розвиток країни, зростання продуктивності праці та конкурентоспроможності, а тим самим поліпшення економічних показників якості життя і зміна соціальних стандартів нації.

Однак, не зважаючи на всі перспективи науково-технологічних трансформацій, Україна не може похизуватися відмінним станом науково-технологічного потенціалу та значними досягненнями інноваційної політики. Створення національної інноваційної системи країною пов'язаний з цілою низкою проблем, які гальмують процес інтенсифікації економіки за рахунок розвитку науки і результатів НТП.

Беручи до уваги непослідовність у проведенні науково-технологічної політики нововведень в Україні закріплюються тенденції до технологічного відставання від розвинених країн світу. І як наслідок прослідковується зниження конкурентоспроможності національної економіки, гальмування розвитку високотехнологічних галузей промисловості, зниження кваліфікованості робочої сили, що обумовлює зростання загроз національній безпеці країни [8, с. 12].

Однак, довгострокові перспективи суспільного розвитку України в законодавчих документах державної влади пов'язуються з кардинальним

підвищенням науково-технологічного рівня виробництва, створенням економічної системи, орієнтованої на інтенсивне добування нових знань та їх активне застосування у виробничій діяльності. Однак стан у реальному житті такий, що з позиції інноваційного розвитку останні роки були марними. У той час, як багато розвинених країн зробили інноваційний сектор економіки, високі технології двигуном свого економічного зростання, Україна стрімко відставала, витрачаючи ресурс колишніх радянських здобутків у сфері технологій, не розпочинаючи роботу над новими [11, с. 18].

З метою вирішення цієї системної проблеми визначимо ступінь відповідності національної інноваційної системи вимогам новітньої моделі розвитку, виявимо головні причини, що його гальмують, а також потенційні можливості щодо здійснення узгоджених системних змін у відповідності до технологічного характеру соціально-економічних зрушень у країні.

Грунтуючись на дослідженнях [1; 10], ключові соціально-економічні проблеми інноваційного поступу можна згрупувати та узагальнити за такими пунктами:

1. Відсутність ефективних реформ, пов'язаних з оновленням та якісним покращенням існуючого науково-технічного потенціалу країни;
1. Необхідність реалізації стратегії структурної перебудови економіки та пріоритетів макроекономічного розвитку, орієнтуючись на високотехнологічні галузі господарювання;
2. Слабкий розвиток продуктивних сил без створення якісно нових інституцій виробничих відносин;
3. Низький рівень інвестування в науку як на державному, так і на міжнародному рівнях;
4. Відсутність сучасної технологічної бази науки та зменшення чисельності наукових кадрів.
5. Неможливість втілення наукових розробок у виробництво та можливості комерціалізації продуктів інтелектуальної діяльності;
6. Незадовільний рівень розвитку економічної та соціальної інфраструктури, низькі стандарти життєзабезпечення;
7. Потреби у контролі за рівнем зайнятості, створенні нових робочих місць;
8. Важливість захисту населення від негативних наслідків відкритості внутрішнього ринку для операцій з імпорту високотехнологічної наукоємної продукції чи послуг тощо.

Яскравим свідченням цих проблем є помітне зниження ряду показників стану науково-інноваційної активності країни та рівня її ефективності. Приміром у 2011 році порівняно з 2007 роком спостерігається зниження числа організацій, що здійснювали наукові дослідження та розробки на 11%; кількість науковців зменшилася на 12%; питома вага обсягу виконання наукових і науково-технологічних розробок у ВВП теж скоротилася на 15%. Найбільш стрімко за останні 5 років знизилася частка реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислового виробництва і складає лише 3,8%, що майже вдвічі менше ніж у 2007 році. Однак, попри це, намітилися і позитивні

тенденції в інноваційному розвитку суб'єктів господарювання, так питома вага підприємств, що впроваджують новаторські розробки у виробництво, зросла на понад 11%. Таким чином, незважаючи на скромний технологічний та науковий потенціал держави, зростає зацікавленість вітчизняних організацій у інноваційних змінах [12].

Як ми вже згадували, що парадигма технологічних змін неминуче відображається на рівні конкурентоспроможності країни, адже рівень конкурентоздатності є синтетичним показником соціально-економічної ситуації в країні, рівня науково-технологічного розвитку і ефективності економіки в цілому. З цього приводу, пропонуємо дослідити здатність України конкурувати з країнами-лідерами у сфері інновацій, беручи за основу показники Всесвітнього економічного форуму, тобто інтегральний індекс конкурентоздатності країни.

Індекс глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Index) включає більше 100 показників, які згруповані в такі групи: інститути, інфраструктура, макроекономічне середовище, медицина і початкова освіта, вища освіта і професійна підготовка, ефективність товарного ринку та ринку праці, розвиток фінансового ринку, технологічна готовність, обсяг ринку, можливість ведення бізнесу і розвиток інновацій [9, с. 103].

У 2011 році за рейтингом глобальної конкурентоспроможності (GCI) Україна займає доволі посереднє 82 місце серед 142 країн світу, при цьому відстаючи від Росії (66) та Казахстану (72) [9, с. 105]. Крім того, за останні 5 років сумарний приріст цього показника різко коливається, то стрімко зростає (4,09 у 2008 р.), то падає (3,90 у 2010 р.), що свідчить про непослідовність дій з науково-технологічного розвитку та незначні зміни соціально-економічної ситуації в країні (табл.).

Загальний індекс конкурентоспроможності України в порівнянні з іншими країнами за 2007 – 2011 роки

Країна	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Болгарія	3,93	4,03	4,02	4,13	4,16
Казахстан	4,14	4,11	4,08	4,12	4,18
Росія	4,19	4,31	4,15	4,24	4,21
Румунія	3,97	4,10	4,08	4,16	4,08
Турція	4,25	4,15	4,16	4,25	4,28
Україна	3,98	4,09	3,95	3,90	4,00

* Джерело: побудовано на основі [9, с. 104].

Таким чином, економічні реалії вітчизняної економіки свідчать про значне відставання від не лише високорозвинених країн світу, а навіть і від сусідніх держав, які мають подібні можливості для трансформацій у науковій, технологічній, соціальних сферах. Тому нам доводиться лише констатувати, що нагальними постають проблеми інноваційних змін, вирішення яких, рано чи пізно, стане неминучим.

Для ефективного вирішення поставлених завдань необхідно визначити потенційні можливості створення національної інноваційної системи, ступінь її відповідності вимогам інноваційного моделі розвитку, а також виявити та усунути слабкі сторони і перепони, що гальмують соціально-економічний розвиток України.

На нашу думку цього можливо досягти такими шляхами:

- переорієнтувати національне виробництво на розвиток високотехнологічної наукоємної продукції та послуг;
- створити в Україні умови для розвитку сучасного ринку інтелектуальних послуг, сприяти розвитку освіти та науки;
- гарантувати економічну незалежність вітчизняних наукових організацій та окремих дослідників, створити умови для їх діяльності;
- стимулювати розвиток вітчизняного науково-технічного потенціалу через участь у процесах міжнародної кооперації;
- надавати фінансову допомогу підприємствам та установам, зацікавлених у впровадженні політики нововведень;
- забезпечити можливості громадян успішно працювати у конкурентному середовищі з використанням найсучасніших досягнень науки і техніки.

Висновки. Отже, для забезпечення ефективного вирішення питань технологічно-обумовлених змін соціально-економічних процесів в Україні доречно об'єднати зусилля найбільш зацікавлених сторін у прийнятті інноваційних викликів, розробці та визначенні шляхів реалізації стратегічної програми підготовки кадрів, здійсненні наукових досліджень, створенні технологічних розробок і використанні цих результатів у становленні високотехнологічних галузей національного виробництва для зміцнення конкурентних переваг, а також при реалізації масових інфраструктурних проєктів для розв'язання існуючих соціальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Геєць В.М. Інноваційні перспективи України: монографія / В.М.аГеєць, В.П. Семиноженко. — Х.: Константа, 2006. — 272 с.
2. Геєць В.М. Пріоритети національного економічного розвитку в контексті глобалізаційних викликів: монографія у 2.ч. — Ч. 1 / за ред. В.М.іГейця, А.А. Мазаракі. — К.: Київ. нац. торг. — екон. ун-т, 2008. — 273 с.
3. Інтелектуальний капітал підприємств АПК в регіональній інноваційній системі: монографія / Г.В. Жаворонкова, В.О. Жаворонков, Д.М. Соковніна, Л.Ю. Мельник, М.О. Гоменюк / За ред. д.е.н. Г.В.іЖаворонкової. — Умань: Видавець «Сочінський», 2012. — 550 с.
4. Каракай Ю. Роль держави в стимулюванні інноваційної діяльності / Ю. Каракай // Економіка України. — 2007. — №3. — С. 14 – 21.
5. Метелёв С.Е. Национальная безопасность и приоритеты развития России: социально-экономические и правовые аспекты: Монография. — М., 2006. — 270 с.
6. Мицок С. Вплив інноваційної діяльності на конкурентоспроможність

- економіки України / С. Мицюк // Економіка. — 2011. — 128. — С. 39 – 42.
7. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку / В. Новицький // Економіка України. — 2007. — № 2. — С. 45 – 52.
 8. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010 – 2020 роки в умовах глобалізаційних викликів: Проект / Г.О. Андросчук, І.Б. Жилияєв, Б.Г.пЧижевський, М.М. Шевченко. — К: Парламентське вид-во, 2009. — 632 с.
 9. Твердохлебов Н.И. Сравнительный анализ рейтинга международной конкурентоспособности Украины / Н.И. Твердохлебов // Экономика и управление. — 2011. — № 3. — С. 102 – 106.
 10. Федулова Л.І. Соціальний аспект технологічного розвитку економіки: особливості та виклики для України / Л.І. Федулова // Соціальна економіка. — 2009. — №1. — С. 165 – 180.
 11. Федулова Л.І. Технологічний імператив стратегічного управління національною економікою / Л.І. Федулова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. — 2010. — № 2. — С. 13 – 24.
 12. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Одержано 5.10.12

Установлено, что для улучшения социально-экономического состояния Украины необходимо способствовать инновационному развитию, а именно: укреплять интеллектуальный потенциал государства; внедрять результаты научных исследований и технологических разработок в процессе становления высокотехнологичных отраслей национальной экономики; повышать социальные стандарты за счет роста занятости населения и формирования социальной инфраструктуры.

Ключевые слова: *социально-экономическое положение, технологические изменения, инновационное развитие, наука и технология, конкурентоспособность.*

It was set, that for the improvement of socio-economic situation in Ukraine it was necessary to promote innovative development, namely to strengthen the intellectual potential of the state, implement the results of research and technological development in the process of establishing high-tech industries of the national economy, improve social standards by increasing employment and by forming social infrastructure.

Key word: *socio-economic situation, technological changes, innovative development, science and technology, competitiveness.*